

מערך מקדים: מין-מגדר, סטריאוטיפים והבניה חברתית

מערך זה נועד לפתוח את נושא המגדר בצורה מעניינת, נגישה ויצירתית. המערך מנחה כיצד להבהיר מושגים בסיסיים במגדר ולמקם את הנושא בהקשר הרעיוני המתאים. המערך מומלץ כהכנה לקראת [סדנאות מכנה משותף](#), המועברות לנערים ולנערות בנפרד, ועוסקות בתוכן הסטריאוטיפי המגדרי. המערך מיועד לשיעור חינוך של 45 דקות אך הוא עמוס מאוד. אם ההספק בשיעורים בכיתתך לא גבוה, מומלץ להחליט מראש על איזה חלק לוותר או לפצל את התוכן לשני מפגשים. המערך מיועד לכיתות ח' עד י', אך ניתן להתאימו גם לגילאים אחרים.

תוכן עניינים

1	רקע למורה
2	מטרות ידע, הבנה ויישום
3	מהלך השיעור
5	ציוד והכנות
5	פינת התכל'ס

רקע למורה

1. מין ומגדר

בעוד שהמין (זכר/נקבה¹) הוא מאפיין ביולוגי, המגדר (אישה/גבר²) הוא מאפיין חברתי. ההבחנה בין מין ומגדר מאפשרת לנו לשייך תכונה לקטגוריה המתאימה, ולנתק בין תכונות מולדות הקשורות למין, לבין תכונות נרכשות וניתנות לשליטה³ הקשורות במגדר.

¹ יש אנשים שהם אינטרסקס, אבל התופעה נדירה מאוד ולכן אנחנו לא מציעים לעסוק בה עם הכיתה אלא אם יש סיבה מיוחדת.

² גם כאן, יש אנשים עם זהות מגדרית לא בינרית. לפעמים התלמידים יודעים משהו מעורפל בנושא ומעלים את זה.

³ הדיון שלנו לא נכנס לסוגיות של ניתוחים לשינוי מין וטיפולים הורמונליים, שמאפשרות לשלוט גם במאפיינים הביולוגיים.

להלן כמה דוגמאות:

מין	מגדר
איברים (פות / פיין; שדיים; אשכים)	לבוש
מבנה גוף ⁴	צבעים (ורוד מול כחול, וגם צבעים אחרים בלבוש)
כרומוזום XX או XY	תחומי עניין (ספורט, אמנות, ריקוד, משחקי מחשב)
מחזור	מקצועות (בולט במיוחד: גנן מול גננת; מזכיר מול מזכירה)
הורמונים (טסטוסטרון; אסטרוגן)	תכונות אופי (עדינה, חזק, חכם, חמודה, ביצ'ית, אלים)
גובה הקול	תפקידים (אמהות, פרנסה, קבלת החלטות, תמיכה רגשית)

*מעניין לשאול את הקבוצה, איפה למקם דוגמאות מורכבות, כמו למשל שיער. לשיער יש מאפיינים ביולוגיים: שיער גוף צומח בהשפעת טסטוסטרון, ולכן לגברים יש לרוב הרבה יותר שיער גוף מאשר לנשים. אבל ההבדל הביולוגי נשלט גם אצל גברים וגם אצל נשים על-ידי הורדת שיער, שהיא עניין חברתי. שעווה/לייזר, גילוח זקן, ואופנות של תספורת יוצרות מבנה שיער מגדרי לחלוטין, שכמעט ולא תלוי בצורה הביולוגית של השיער.

2. סטריאוטיפים

סטריאוטיפ הוא הכללה של תכונה על קבוצה. הסטריאוטיפים מאפשרים לנו להסיק מידע רב בזמן קצר: אני רואה מולי כיסא, ומיד מסיקה שהוא נועד לכך שישבו עליו. אני רואה לביאה, ומיד מסיקה/ה שהיא חזקה, מהירה, בעלת שיניים חדות וטורפת בעלי חיים אחרים – ולכן אני בורח/ת. גם סטריאוטיפים על קבוצות של א/נשים עוזרים לנו להתנהל בעולם: אני עובר/ת במסדרונות בית הספר ורואה ילד שנראה בן 16 (לפי מאפיינים סטריאוטיפיים, כמו גובה ומבנה גוף) מסתובב באזור של שכבה ז' – אני אניח שמדובר באירוע חריג ואשאל אותו מה הוא עושה שם. העולם שלנו מלא גירויים ופרטים והמוח האנושי לא מסוגל לקלוט ולעבד את כולם. החשיבה הסטריאוטיפית היא התוצאה של מגבלות החשיבה האנושית: יש לנו צורך בתחושה של "עולם צפוי", היכולת שלנו לקלוט ולעבד מידע חדש בכל פעם היא מוגבלת ולכן המוח משתמש בסטריאוטיפ כקיצור דרך כדי להגיע מהר למסקנות, גם אם לפעמים הן לא יהיו נכונות.

⁴ לרוב מבנה גוף הוא תוצר ביולוגי, אבל יש גם תופעות מגדריות קשורות, במיוחד לאור הניסיון להידמות למבנה הגוף הסטריאוטיפי של המגדר שלנו. פיתוח שרירים, דיאטות וניתוחים הם דוגמאות להשפעות חברתיות על מבנה הגוף.

כך שלמעשה, הסטריאוטיפ הוא דרך לייעל את התהליכים הקוגניטיביים מבחינת מהירות, תוך ויתור על דיוק המידע. סטריאוטיפ יכול להיות מגנה, מחמיא או ניטרלי, מבוסס על אמת או לא. במקרים מסויימים, סטריאוטיפים אפילו לא נכונים על רוב הקבוצה שאליה הם מתייחסים (כמו הסטריאוטיפ שנשים נוהגות פחות טוב מגברים). לרוב, סטריאוטיפים נכונים בממוצע, אבל לא על כל חברי הקבוצה (למשל, הסטריאוטיפ שגברים הם אלה שעושים תיקונים קטנים בבית).

הסטריאוטיפים המיוחסים אלינו אישית, משפיעים עלינו במספר דרכים, ובכך עיקר העיסוק בסדנאות מכנה משותף המיועדות לנוער. בין ההשפעות הבולטות: מימוש הסטריאוטיפ (התיישרות לפי הסטריאוטיפ של הקבוצה שאליה אני משתייך/ת), הסטריאוטיפ כנבואה שמגשימה את עצמה ואיום אישוס הסטריאוטיפ. תהליך רכישת הסטריאוטיפים הוא חברתי במהותו. הסטריאוטיפ נלמד על ידינו בעיקר בדרכים לא מילוליות ולא מפורשות. אנחנו נחשפים/ות לסטריאוטיפ ממפגשים יום-יומיים עם אנשים שונים, אך גם במפגשים מתווכים דרך סיפורים, שירים, בדיחות, סרטים, סדרות ופרסומות. הסטריאוטיפים מוקנים גם בצורה ישירה, בין היתר על-ידי ההורים וקבוצת השווים.

3. הבניה חברתית

המונח "הבניה חברתית" מדגיש שרכישת הסטריאוטיפים היא תהליך חברתי: המאפיינים של "גבריות" ו"נשיות" הם לא משהו "טבעי" שנולדנו איתו: רכשנו את התפיסות האלה מהסביבה שגידלה אותנו, החל מגיל אפס. הבניה חברתית היא תוצר של העברת הסטריאוטיפ בחברה דרך כל המדיומים שהוזכרו לעיל. התהליך הזה הולך ומאשש את הסטריאוטיפ, ומנחיל אותו לדורות הצעירים. כך למשל, כבר בבית החולים תינוקות "מקוטלגים" בורוד או כחול. ילד שלובש בגדים כחולים יזכה להרבה יותר "תביא כיף!" מאשר "איזו יפה את!". נערה ששומעת את חברה צוחקים מבדיחה על אישה שלא יודעת לנהוג מפנימה את המסר, ואפילו אם אנחנו לא מסכימים/ות עם הסטריאוטיפ – הוא נקלט ואנחנו זוכרות/ים אותו. בכל יום אנחנו נחשפות ונחשפים להמון מסרים סטריאוטיפיים ביחס למגדר גם באופן לא מודע. כך החברה מעצבת את התפיסה המגדרית שלנו.

מטרות ידע, הבנה ויישום

1. הבהרת **מושגים**: מין ומגדר, סטריאוטיפים, הבניה חברתית
2. **הבנת ההשלכות** של ההבחנה בין מין ומגדר
3. יכולת **לשייך** מאפיינים לביולוגיים (מין) או חברתיים (מגדר)
4. הבנה שהסטריאוטיפים הם **רכיב אבולוציוני חיוני** ומסייעים לנו להתנהל בעולם ביעילות
5. יכולת **להבחין** בין השלכות חיוביות של סטריאוטיפ לבין השלכות שליליות של סטריאוטיפ
6. יכולת **לזהות מסרים** של הבניה חברתית שאנחנו נחשפים אליהם

מהלך השיעור

חלק א': מין ומגדר (5-10 דקות)

נשאל את הכיתה: "מה אתן אוהבות בלהיות בת? מה אתם אוהבים בלהיות בן?". את התשובות נכתוב על הלוח, אבל לא בחלוקה לבנים ולבנות – אלא בחלוקה למין ומגדר (בלי לחשוף את הסיבה לחלוקה). כשהתשובות מתחילות להתמעט, כדאי להוסיף שאלה אפשרית: "מה אתן/ם **לא אוהבות/ים** בלהיות בן/בת?" מומלץ לשדר לתלמידים ולתלמידות שמותר להתבטא בחופשיות בשיעור הזה, כולל להשתמש במילים "גסות".

אחרי שנסיים תהיה לנו טבלה על הלוח עם שתי עמודות, שנראית בערך ככה:

להשתין בעמידה	מולטי-טאסקינג
מחזור	ורוד
	כדורגל
	שאני חזק
	לבחור בגדים
	לעזור להורים לבשל
	נעלי עקב

בשלב הזה נשאל לפי מה חילקנו את התשובות. ננסה להוביל את הכיתה לתשובות מדויקות עד כמה שאפשר, שלרוב כוללות את המילים "ביולוגי" או "מולד" לטור הימני, ו"חברתי", "התנהגות" או "בחירה" בשאר.

לשמאלי. בשלב הזה נעבור להקנייה של המושגים: נכתוב את הכותרות ונסביר תוך כדי:

מין (זכר/נקבה) מגדר
(גבר/אישה)

תוך כדי ההסבר מומלץ להוסיף עוד כמה דוגמאות לעמודה של מין (שלרוב נשאר די ריקה בהתחלה), כמו איברי מין (פין/פות) או כרומוזומים XX/XY. אם עלו דברים שהגדרה שלהם לא ברורה (כמו שיער), כדאי למקם אותם באמצע ואחרי ההגדרה לחזור אליהם ולשאל למה לא שמנו אותם באף אחד מהטורים.

חלק ב': סטריאוטיפים (15 דקות)

נשאל את הכיתה: מה זה סטריאוטיפ? ננסה להגיע להגדרה שכוללת את המילים הכללה וקבוצה, ושמדגישה את העובדה שלא תמיד הסטריאוטיפ נכון על כל פרט בקבוצה.

נציג לכיתה תמונה של לביאה שלא רואים את שיניה ולא עוסקת בציד (למשל [התמונה הזו](#))

שאלות לדין

1. מה רואים בתמונה? איך זיהיתם? [נסביר שעצם הזיהוי הוא בעצמו סוג של סטריאוטיפ]
2. האם השיניים של הלביאה שבתמונה חדות?
3. האם הלביאה הזו טורפת בני אדם?
4. מה היית עושה אם היית פוגש/ת אותה פנים אל פנים?

מטרת השאלות האלה היא להבהיר את היתרונות שבסטריאוטיפ. אחריהם נסביר שסטריאוטיפים מאפשרים לנו לדעת מידע רב (גם אם יש סיכוי קל שנטעה), במהירות מאוד גבוהה.

נמחק את הטבלה של ההבדל בין מין למגדר מהלוח.

נשאל את הכיתה: איזה סטריאוטיפים על גברים ועל נשים אתם מכירים? נעשה 2 רשימות על הלוח. נכוון לשילוב של סטריאוטיפים שעוסקים במראה ושעוסקים בהתנהגות, ונקפיד שיהיו רק סטריאוטיפיים מגדריים ולא מאפיינים של המין:

גברים	נשים
חזק	שיער ארוך
שרירי	איפור
בהמה (לא מנומס)	יפה
אדיש	טיפשה
חכם	חרשנית
גבוה	נוהגות גרוע
מצחיקים	רגשנית
	אמא

הטבלה הזו תשמש אותנו עד סוף המערך ונשוב לעבות אותה בהמשך.

חלק ג': הבניה חברתית (20-15 דקות)⁵

פניה לכיתה: בואו נראה רגע שתי פרסומות, וננסה להבין איזה סטריאוטיפים על נשים וגברים עולים בהן.

נצפה בפרסומות ואחריהן נחלק דף עבודה:

קישורים לחיצים לפרסומות:

[הד אנד שולדרס - לנשים](#)

[הד אנד שולדרס - לגברים](#)

*דף העבודה מצורף כנספח למערך זה. אפשר לעשות אותו כדף עבודה אישי, בזוגות, או בקבוצות. מומלץ לנסות עבודה בזוגות או קבוצות. מומלץ לחלק את הכיתה לקבוצות מעורבות מבחינה מגדרית אם אפשר.

*במידה ואין מקרן – אפשר להשתמש בפרסומות שניתן להדפיס, כמו למשל [זאת וזאת](#). הן קצת מסיתות את הדיון להתמקדות בגוף, בגלל שבפרסום מודפס קשה יותר להעביר מסרים על תכונות, אבל עדיין ניתן לחלץ אותן מניתוח התמונות בעזרת שאלות מנחות: מה המבט משדר? מה הסיטואציה? מה הגוף מסמל?

⁵ תודה להלל אשד על חלקה בבניית הפרק הזה במערך

איסוף כיתתי: נשאל את הקבוצות השונות אילו סטריאוטיפים העלו בטבלה. נוסף אותם לטבלה שמופיעה על הלוח. חשוב שבכל צד בטבלה יהיו גם תכונות חיוביות וגם שליליות, בשביל החלק האחרון במערך.

שאלות לדין

- למה השתמשנו דווקא בפרסומות?
 - מה לדעתך הייתה המטרה של יוצרי הפרסומות? הם ניסו להעביר לנו מסר על מגדר או רק למכור את השמפו?
 - אם הם לא התכוונו להעביר לנו מסר על מגדר, למה בעצם יש בפרסומות כל כך הרבה מסרים מגדריים?
 - איזה עוד דברים מעבירים לנו מסרים מגדריים בלי שזו המטרה שלהם?
- בכיתות מתקדמות: להגדיר את המושג "הבניה חברתית" לאור הדיון. בכיתות פחות מתקדמות העיקר הוא ההבנה שרכשנו את הידע הסטריאוטיפי ממגוון מקורות חברתיים.

חלק ד': דיכוטומיה מול גמישות (אופציונלי. 5 דקות)

על הלוח כבר מופיעה רשימה די ארוכה של סטריאוטיפים גבריים ונשיים. בשלב הזה נפנה לכיתה ונבקש מהם להעיד על עצמם:

"בתחילת השיעור הבחנו בין מין למגדר. יש עוד הבדל חשוב בין השניים. במין ביולוגי – כמעט תמיד יש לנו את כל התכונות של המין שלנו. מי שיש לה כרומוזום XX, יש לה גם שחלות, פות, אסטרוגן ושדיים. מי שיש לו פין, יש לי גם אשכים, טסטוסטרון, והקול שלו מתחלף. אבל במגדר זה ממש לא ככה. בבקשה עכשיו, שיצביע או תצביע רק מי שיש להם את **כל** המאפיינים בצד אחד של הטבלה, ואף אחד מהמאפיינים בצד השני".

בשלב הזה בדרך כלל יש בודדים שמצביעים, וצריך להנחות אותם: "יובל, זה נכון שאתה חזק וחכם ועם שיער קצר, אבל אתה בטוח שאתה גם בהמה?" או: "גל, יש לך באמת הרבה מהתכונות כאן, אבל את לא חושבת שאת חכמה?"

"עכשיו, בבקשה שירים או תרים יד כל מי שיש לה או לו לפחות אחת מהתכונות בעמודה הימנית, ולפחות אחת מהתכונות בעמודה השמאלית".

"המסקנה שלנו היא שמגדר, בניגוד למין, הוא גמיש: לכולנו יש חלק מהתכונות שנחשבות "נשיות" וחלק מהתכונות שנחשבות "גבריות". ועל זה נמשיך לדבר בפעילויות נוספות.

ציוד והכנות

- להדפיס את דף המהלך הזה (או את פינת התכל'ס)
- לדאוג למקורן וציוד הקרנה כולל רמקולים
- אם אין מקרן, להדפיס את התמונה של הלביאה ואת הפרסומות
- אם אין מקרן, להתאים את דף העבודה לפרסומות המודפסות
- דף עבודה (נספח) – להדפיס ולשכפל (לכל קבוצה, לכל זוג או לכל תלמיד/ה)

פינת התכל'ס

מה	זמן
מה את/ה אוהב/ת בלהיות בת/בן?	0:00
לפי מה חילקתי?	
מה זה סטריאוטיפ?	0:15
לביאה	
איזה סטריאוטיפים על גברים ועל נשים אתם מכירים?	
פרסומות להד אנד שולדרס	0:30
דף עבודה	
דיון מסכם	
דיכטומיה מול גמישות (למי יש את כל המאפיינים בצד אחד, ואף אחד מהצד השני?)	אפשרי

קישורים

אתר מכנה משותף: www.common-ground.org.il

תמונת לביאה בשחור-לבן:

<https://images.app.goo.gl/RMHmXV5bSNMo25sJA>

תמונת לביאה בצבע:

<https://images.app.goo.gl/zSaWYu3EoLjJLhaM9>

הד אנד שולדרס – לנשים: <https://www.youtube.com/watch?v=j17YHb9B0FQ>

הד אנד שולדרס – לגברים: https://www.youtube.com/watch?v=ml_bLV_sYlg

פרסומת מודפסת – גבר:

http://www.mojaparfimerija.com/px_image/male/Tom-Ford-Tom-Ford-for-Men-muski-parf-em-reklama.jpg

פרסומת מודפסת – אישה

<http://img.mako.co.il/2013/04/11/344084.jpg>

הנספח בעמוד הבא: דף עבודה לניתוח פרסומות

כמעט תמיד פרסומות מוכרות לנו מוצרים על ידי כך שהן מוכרות לנו דימויים או רעיונות שמתחברים למוצר או מושכים אותנו לקנות אותו. שתי הפרסומות של הד אנד שולדרס – אחת לנשים ואחת לגברים – מדגימות את זה יפה.

1. בכל פרסומת נבחר/ה פרזנטור/ית שונה לייצג את השמפו. כתבו מה הם המאפיינים – החיצוניים והפנימיים – של כל אחד מהפרזנטורים:

הדמות המרכזית בפרסומת לגברים		הדמות המרכזית בפרסומת לנשים	
			מאפיינים חיצוניים
			מאפיינים פנימיים

2. ערכו השוואה בין הדימויים והרעיונות שכל אחת מהפרסומות מחברת לשימוש בשמפו.

בפרסומת לנשים השמפו מתקשר ל.... בפרסומת לגברים השמפו מתקשר ל...

3. מה היה קורה אם התכנים היו הפוכים? איזה מסר הפרסומת הייתה מעבירה לקהל שלה?
